

УДК 355.34:94] [477]

DOI: 10.33099/2707-1383-2022-44-2-155-177

*Дмитро Веденєєв**доктор історичних наук, професор,
провідний науковий співробітник
науково-дослідного центру військової історії,
Національний університет оборони
України імені Івана Черняхівського,
(Київ, Україна)**ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8929-9875>**Електронна пошта: zastava67@i.ua*

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕНЕРАЛ-ЛЕЙТЕНАНТА В. С. СІДАКА ІЗ РОЗГОРТАННЯ ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ СПЕЦІАЛЬНИХ СЛУЖБ В УКРАЇНІ

У статті розкривається внесок доктора історичних наук, члена-кореспондента Національної академії педагогічних наук України, генерал-лейтенанта В. С. Сідака (1938–2019 рр.), засновника та ректора у 1992–2003 рр. вищого спеціального закладу освіти — Національної академії Служби безпеки України. Характеризується його особистий внесок у фундацію досліджень з історії структур розвідки та контррозвідки періоду державотворчих пошуків українського народу у 1917–1921 рр., організацію формування наукової школи з вивчення минулого національних спецслужб, археографічну роботу із публікації їх документальної спадщини, запровадження викладання спецдисципліни з історії розвідки та контррозвідки в Україні у систему підготовки оперативних кадрів СБУ. Дається огляд інституалізації під орудою професора В. Сідака науково-педагогічної діяльності навколо проблематики історії вітчизняних спецслужб.

Ключові слова: *військово-історична наука, історіографія, розвідка, контррозвідка, організація науки, Національна академія СБУ.*

Постановка проблеми. Поглиблене дослідження минулого спеціальних служб (структур розвідки та контррозвідки) відкриває суттєві можливості для розуміння важливих

подій воєнно-політичної історії України. Важливими науковими завданнями залишається вивчення (перевсім — на основі документальних першоджерел) основних історичних

етапів становлення й розвитку організаційних структур розвідки та контррозвідки в Україні, еволюції напрямів, завдань, функцій, форм і методів діяльності розвідки та контррозвідки у залежності від історичної та оперативної обстановки, їх ролі у державотворенні та воєнному будівництві зокрема. Це обумовлено не тільки значними можливостями спецслужб у справі захисту безпеки і забезпечення обороноздатності країни, реалізації національних інтересів, їх прямим залученням до звершення багатьох подій світової та національної історії, але й самими міждисциплінарними когнітивними можливостями історії спецслужб.

Пріоритети, форми і методи оперативної роботи слугують індикаторами сутності державного ладу та політичних спрямувань певних держав, соціальних систем, що відкриває додаткові перспективи для виявлення історичної ролі спецслужб в еволюції певних державних утворень та у значущих подіях національних та світової історії.

Розвиток наукового напрямку з історії розвідки та контррозвідки в Україні з 1991 року, впровадження його доробків у процес професійної підготовки та виховання офіцерських кадрів Служби безпеки України, процес становлення навчального вищого закладу освіти та наукових підрозділів СБ України обумовили можливість та науково-службову доцільність узагальнення науково-орга-

нізаційного досвіду та історіографічних доробків за напрямом вивчення історії спецслужб в Україні. При цьому принципове значення має висвітлення діяльності засновника наукової школи з історії розвідки та контррозвідки, продуктивного вченого у цій царині — В.С. Сідака, фундатора й багаторічного керівника відомчого спеціального закладу вищої освіти (ЗВО) — Національної академії Служби безпеки України (НА СБУ). В свою чергу, як колишній підлеглий та учень Володимира Степановича, вважаю своїм обов'язком змістовно розповісти про цю непересічну постать у творенні сектору безпеки і оборони України, знаного діяча вітчизняної гуманітарної й спеціальної науки¹.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науково-організаційні аспекти становлення профільних досліджень в спеціальному ЗВО СБ України висвітлювалися у працях д.ю.н., генерал-майора Є. Скулиша

¹ Полковник запасу Д. Веденєєв перебував на науково-педагогічній та керівній роботі в СБ України. У 1998–2002 рр. — начальник відділу науково-дослідної роботи Архівно-облікової служби СБУ, у 2006–2010 рр. — начальник спецкафедри історії національних спецслужб Національної академії СБУ. В.С. Сідак запросив його на службу у відомчий навчальний заклад (1993 р.), залучив до розробки науково-педагогічних засад викладання історії спецслужб України, з часом виступив науковим консультантом докторської дисертації, захищеної у 2006 р. в Національній академії оборони України — *Редакція*.

(одного з ректорів НА СБУ) та автора статті (Скулиш, Є.Д. & Веденєєв, Д.В. 2011, с. 220–229; Веденєєв, Д.В., Скулиш, Є.Д. & Чугаєвський, В.А. 2011, с. 231–239; Веденєєв, Д.В. 2018, с. 159–170; Веденєєв, Д.В. 2020, с. 162–163), колективній роботі щодо основ наукової діяльності в органах безпеки (Веденєєв, Д.В., Гордієнко, С.Г., Штоквіш, О.А. & Щербина, Л.І. 2006, 96 с.).

Поглиблений аналіз реалізації В. Сідаком свого пріоритетного наукового інтересу — вивчення ним становлення національних спецслужб за доби Української революції 1917–1921 рр., а також дослідження невідомої широкому загалу проблеми діяльності спеціальних структур Державного центру УНР в екзилі у 1920–1930-х рр. здійснено у працях та першій дисертації з тематики розвитку вітчизняної історіографії історії спецслужб України к.і.н. О. Лісова² (Лісов, О.С. 2017, 20 с.; Лісов, О.С. 2016, с. 58–64; Лісов, О.С. 2016, с. 67–72 та інші).

У рамках аналізу історіографії історії силових структур як складової історіографії національного державотворення 1917–1920 рр. внесок

В. Сідака у дослідження структур розвідки й контррозвідки висвітлив д.і.н. В. Капелюшний (Капелюшний, В. П. 2003, 607 с.). Огляди дослідницького доробку професора В. Сідака містяться в історіографічних оглядах наукових та навчальних праць, передовсім — з історії Української революції 1917–1921 рр., минулого національних спецслужб. Ім'я вченого вже увійшло в енциклопедично-довідкові видання (Смолій, В.А. 2003, с. 288–289; Веденєєв, Д.В. 2012, с. 572–573 та інші).

Нарешті, гідною відзнакою державотворчої та науково-організаційної діяльності одного з фундаторів спецслужби незалежної України стала поява, з нагоди роковин смерті генерала В. Сідака, збірника спогадів про «Назавжди в серці», який став цінним джерелом вивчення його життєпису та багатоманітної діяльності (Назавжди в серці. 2020, 244 с.). Особиста дослідницька діяльність вченого та організація ним як ректором НА СБУ науково-педагогічної роботи із фундації наукової школи з історії спецслужб України розглянута, зокрема, у нарисах дітей та онука (офіцера СБ України) самого В. Сідака, О. Белова, В. Букіна, Д. Веденєєва, д.і.н. Т. Вронської, д.і.н. А. Гуза, д.ю.н. В. Козенюка, д.і.н. С. Ляковської, д.ф.н. В. Остроухова, к.ю.н. П. Підгайного, д.і.н. В. Степанкова, д.ю.н. М. Стрельбицького, к.ф.н. А. Щуровського, д.ю.н. В. Яценка та інших соратників, вдячних колег

² Офіцеру СБ України О. Лісову, тоді ще слухачеві НА СБУ, тему дисертації з узагальнення пострадянського наукового доробку з історії спецслужб України, було рекомендовано кафедрою історії спецслужб. Він став представником вже третього покоління дослідників з наукової школи, заснованої професором В. Сідаком.

і друзів першого ректора альма-матер офіцерів-контррозвідників сучасної України.

Мета статті. Наукознавча й просопографічна реконструкція науково-організаційної та дослідницької діяльності В. Сідака з інституалізації та розвитку наукової школи з вивчення історії розвідки та контррозвідки в Україні на початку 1990-х – у 2019 рр.

Виклад основного матеріалу. Володимир Степанович Сідак народився 3 лютого 1938 р. у с. Полянки Баранівського району на Житомирщині, у родині вчителів місцевої школи. Батько, Степан Іванович, зник безвісті у перші дні на фронті у перші дні гітлерівської навали. Самотужки торував дорогу у житті. Сестра генерала Алла згадувала, як доводилося у «поліській глибинці» доводилося долати до школи щоденно 20 км, але у домі високо було поставлено книжкову культуру самоосвіти (Назавжди в серці. 2020, с. 22–25). Почав працювати у колгоспі, гідно пройшов строкову службу у Збройних Силах (1967–1970 рр.). Довелося працювати й здобути без відриву від виробництва фах вчителя-філолога — у Рівненському державному педагогічному інституті (1967 р.). Можу засвідчити, що лінгвістична підготовка завжди відчувалася у його вельми прискіпливому ставленні до грамотності й стилю документів, вдумливій роботі з текстами.

В. Сідак як керівник лекторської групи обкому комсомолу отримав

пропозицію перейти на оперативну роботу в Комітет державної безпеки (КДБ) СРСР. Подібний шлях був тоді достатньо поширений, йшло оновлення кадрів за рахунок осіб з вищою освітою, без тягарю стереотипів сталінської доби. Закінчив з відзнакою Вищі курси КДБ СРСР (Мінськ, 1971 р.). Оперативна робота складалася успішно — за два роки, розповідав він автору статті, спромігся придбати шість конфіденційних джерел на ділянці, де таке вважалося вкрай проблематичним. Бажання займатися наукою втілювалося досить швидко — результативний оперпрацівник поступив в очну аспірантуру Вищої Червонопрапорної школи КДБ СРСР імені Ф.Е. Дзержинського. У 1977 р. захистив дисертацію кандидата юридичних наук (присвячену складним проблемам вербування агентури у «ворожому середовищі»).

Потім була робота по кадровій лінії, зокрема — у центральному апараті КДБ УРСР, заступником начальника по кадрах в Управліннях КДБ СРСР по Оренбурзькій та Рівненській областях. Для формування навичок аналітичної роботи та вивчення серйозних службових проблем особисто йому багато дала робота в Інспекторському управлінні КДБ СРСР (1986–1988 рр.), де він був «куратором» шести обласних управлінь держбезпеки. Чимало повчального, за його словами, можна було отримати від вимогливого й високопрофесійного начальника Інспекції

у 1969–1990 рр., генерал-лейтенанта С.В. Толкунова³. Від інспектора, згадував В. Сідак, вимагалось не просто провести ретельну перевірку роботи регіонального органу КДБ, але й глибоко проаналізувати причини недоліків, сформувавши реалістичні пропозиції щодо їх усунення та удосконалення роботи підрозділу.

У липні 1988 – травні 1991 рр. полковник В. Сідак очолював спеціальний навчальний заклад — Вищі курси (ВК) КДБ СРСР у м. Ташкенті. За словами Володимира Степановича, він неодноразово порушував перед керівництвом питання про переведення — тягнуло в Україну. Нарешті, відбулося його призначення начальником ВК КДБ СРСР у м. Києві (подібні заклади напряму підпорядковувалися Москві). У жовтні 1991 р. йому було присвоєно військове звання «генерал-майор». Цікаву характеристику В. Сідаку дав генерал-майор М. Вакуленко (1925–2017), який очолював цей навчальний заклад у 1983–1988 рр.: «Торував свій шлях своїм трудом, не прикриваючись чужим авторитетом. Він робив Справу, і вона його формувала. Як особистість і професіонал, поступово зростав і брав нові висоти, тому що багато працював, збагачував свою пам'ять знаннями... Він відносився до того типу начальників, котрі спо-

лучають в собі професіоналізм й порядність, не поспішають за славою, за вдачею добropорядний, чуйний, доступний» (Вакуленко, Н.К. (1995). Рукопис, реєстр. № 01745, арк. 5).

Зазначимо, що ВК КДБ СРСР у м. Києві (готували офіцерів-контррозвідників на базі вищої освіти) якісно вирізнялися з поміж інших, і їх потенціал полегшив справу творення ЗВО СБ України. На момент приходу полковника В.Сідака, у структурі навчального закладу (уперше серед ВК КДБ) запровадили кафедральну структуру (Крикун, С.И. & Чепульченко, А.М. 1977, с. 38–51). Викладацький склад мав найбільший прошарок співробітників з науковими ступенями і вченими званнями у системі ВК КДБ СРСР. Лише за 1986–1990 рр. викладачі захистили 12 дисертацій й підготували 8 монографій. Науковий потенціал до 1991 р. становили доктор філософських наук (полковник Ю.Вілков), 26 кандидатів наук, 16 доцентів⁴. Свідченням науково-педагогічного авторитету ВК КДБ у м. Києві стало те, що 28–30 травня 1990 р. саме на їх базі провели Всесоюзну нараду керівного складу відомчих навчальних закладів на тему «Перебудова чекістської освіти». На порядку денному стояло обговорення проекту Концепції перебудови відомчої освіти та цільових

³ Особливості роботи в Інспекції і постать С. Толкунова (1916–1993) докладно описані сослуживцем В. Сідака — А. Яровим у книзі «Прощай, КГБ!» (М., 2001).

⁴ Загалом станом на 1990 р. у навчальних закладах КДБ СРСР працювали 38 докторів і 756 кандидатів наук, 20 професорів, 188 доцентів, 16 старших наукових співробітників.

комплексних програм з її практичної реалізації (Сборник высших курсов КГБ СССР, 1990, № 21; Титаренко, В. & Стрельбицкий, Н. 1991, с. 54–59; Скулиш Є.Д. & Веденєєв, Д.В. 2011, с. 228).

Саме генералу В. Сідаку судилося стати фундатором вищого спеціального закладу освіти вже у суверенній Україні. Кабінет Міністрів України своєю Постановою № 34 від 27 січня 1992 р. на базі київських Вищих курсів Комітету державної безпеки колишнього СРСР створив Інститут підготовки кадрів (ІПК) Служби національної безпеки України. У стислі терміни, з урахуванням кращих науково-педагогічних доробків попередників та надбань інших профільних вищих закладів освіти України було визначено структуру Інституту, налагоджено підготовку фахівців за спеціальностями, за якими раніш не здійснювалося навчання в Україні.

На час створення ІПК СНБУ, його структуру складала 3 факультети, 15 кафедр, науково-дослідний відділ, аспірантура, редакційно-видавничий відділ та інші підрозділи. У 1992 р. здійснили перший набір на новий 5-річний потік — запровадили очну п'ятирічну підготовку оперативних співробітників-юристів зі знанням іноземної мови на базі середньої освіти (Сідак, В. С. 1993, с. 8–18; Веденєєв, Д.В., Скулиш, Є.Д. & Чугаєвський, В.А. 2011, с. 235).

Окрім збереження патріотично налаштованого кваліфікованого ядра

співробітників, велике значення до-свідчений кадровик В. Сідак приділяв підбору спеціалістів й науковців з широкого кола навчальних дисциплін — спеціальних, юридичних, мовних, гуманітарних. Налагоджувалася взаємодія із науковими установами НАН України, зокрема — з Інститутом історії України на чолі із другим генералом, визначним істориком, академіком НАН України Валерієм Андрійовичем Смолієм, а також з одним із провідних дослідників Козацько-гетьманської доби, д.і.н. В.С. Степанковим. До розробки проблем історії спецслужб та археографічних пошуків з 1995 р. приєдналася робоча група висококваліфікованих вчених Інституту історії України НАН України — к.і.н. О. Бажан, д.політ.н. М. Вівчарик (1941–2003), к.і.н. Ю. Данилюк (1958–2005), д.і.н. О. Рубльов, д.і.н. Т. Вронська (згодом професор кафедри історії спецслужб НА СБУ) та інші знані дослідники проблем. Спільними зусиллями Інституту історії України та Галузевого державного архіву (ГДА) СБ України з 1994 р. став виходити спеціалізований науковий та науково-документальний журнал «3 архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ».

Підготовка й виховання кадрів для Служби безпеки України передбачала докорінну перебудову навчально-виховного процесу, створення для його забезпечення нових науково-методичних матеріалів. Зміцнювалася організаційно-штатна

структура факультетів, центрів, створювалися нові кафедри, розроблялася навчальна та навчально-методична література, запроваджується підготовка на власній базі науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації. Нагальною стала й потреба організації, на основі історичних знань, військово-патріотичного виховання співробітників нової генерації (див.: Веденєєв, Д.В. & Ярмоленко, А.І. 1998, с. 35–43).

Враховуючи динамічний розвиток навчального закладу, уряд України 17 листопада 1995 р. ухвалив Постанову про створення на базі ІПК Академії СБ України. У склад Академії увійшли 7 факультетів, 26 кафедр, Центр навчально-методичної роботи, Центр наукових досліджень, аспірантура і докторантура та інші підрозділи. До 1998 р. в Академії нараховувалося вже 6 факультетів, 26 кафедр, працювало два академіки і два члени-кореспонденти НАН України, 18 докторів наук і професорів, 76 кандидатів наук, у тому числі — 35 доцентів і ст. наукових співробітників. Станом на 1 травня 1998 р. 36,7% викладачів мали наукові ступені та звання. Факультет № 5 (Слідчий факультет з дислокацією в м. Харкові) і факультет № 6 (зовнішня розвідка) пізніше перетворилися у самостійні спеціальні ЗВО.

Визнанням значного внеску Академії у справу підготовки кадрів національної спецслужби стало надання їй Указом Президента України від

2 серпня 1999 р. статусу Національної. Станом на 2002 р. науковий доробок Національної академії становив 28 монографій, 8 підручників, 250 навчальних посібників, понад 750 наукових статей. Упродовж 1992–2002 рр. співробітники захистили 4 докторські та 42 кандидатських дисертацій. За рейтингом вищих закладів освіти України з 2000 р. Національна академія СБ України стала лідером серед спеціальних вищих навчальних закладів, а у 2001 р. Громадським фондом Святого Андрія Первозванного її визнали найкращим вищим навчальним закладом Києва в номінації «Суспільні науки» (див.: докладніше: Кузня кадрів вітчизняних спецслужб, 2002, 47 с.; Веденєєв, Д.В. & Букін, В.П. 2003, с. 32–36).

Процес державотворення в Україні викликав потребу усебічного дослідження актуальних проблем вітчизняної державно-правової та військової історії, використання позитивного історичного досвіду в розбудові інститутів державного управління, включаючи правоохоронні органи та спеціальні служби. Предметом особистого наукового інтересу й захоплення ректора з початку 1990-х рр. стала історія національних спецслужб, адже діяльність структур розвідки та контррозвідки часів державотворчих пошуків українського народу та Української революції 1917–1921 рр. (УНР, Української Держави гетьмана П.Скоро-

падського, ЗУНР) була суцільною terra incognita навіть для знавців державно-правової та військової історії України. Сама постановка питання про такі структури викликала відвертий подив навіть у профільних спеціалістів.

Власне, визначенням концептуальних засад вивченням історії розвідки та контррозвідки в Україні, практично не дослідженого на той час її періоду — спецслужб національних форм державності в Україні у 1917 — на початку 1920-х рр. — Володимир Степанович почав займатися принаймні з 1992–1993 рр. (Сідак, В. С. & Козенюк, В.О. 1993, с. 43–50). Вузловим положеннями концептуального бачення минулого вітчизняних спецслужб виступало розуміння тяглості існування структур розвідки та контррозвідки у складі історичних форм державності, їх структур оборони і безпеки, на землях сучасної України. Періоди існування національної державності сполучалися із тривалими хронологічними смугами, коли український народ був позбавлений суверенітету й територіальної цілісності. За різноманітних історичних форм державності в Україні спецслужби виступали складовою апарату управління. Їх побудова й діяльність відображали особливості політичного курсу державних утворень, відігравали помітну роль у боротьбі за незалежність і територіальну цілісність українських земель. Це обумовило специ-

фіку минулого спеціальних служб. Зокрема, на території України діяли не тільки структури розвідки й контррозвідки різних історичних типів державності, а й розвідувальні та контррозвідувальні (спеціальні) підрозділи національно-визвольних рухів та політичних організацій, які боролися за відродження свободи й територіальної цілісності України.

В основу дослідження цієї новачійної військово-історичної проблеми було покладено документи фондів відомств військових, внутрішніх, закордонних справ згаданих державних формацій в Центральному державному архіві вищих органів влади України (ЦДАВОВУ). У ЦДАВОВУ, Центральному державному історичному архіві у м. Львові відбулося виявлення великого масиву документів (до 1991 р. закритого для вільного доступу) спеціальних структур Української Народної Республіки (УНР, 1917–1920 рр.), Української Держави (1918 р.), Західноукраїнської Народної Республіки (1918–1920 рр.) — військової розвідки, контррозвідки, органів захисту державного ладу, жандармерії, спецорганів Партизансько-Повстанського штабу (ППШ) УНР в еміграції (1921 р.). Це надало потужного імпульсу дослідницькій діяльності В.Сідака.

Вже у 1994 р. вийшла спільна праця В. Сідака та В.Степанкова «З історії української розвідки та контррозвідки» (Сідак, В. С. & Степанков, В.С. 1994, 201 с.). Оригінальною стала

основана на виявлених документах робота «Контррозвідка останнього гетьмана» з дослідження організаційно-штатної структури і діяльності контррозвідувальних підрозділів гетьманату П. Скоропадського 1918 р. (Сідак, В. С. 1995, 50 с.). Вийшла праця з історії спеціальної діяльності згадуваного ППШ УНР (Сідак, В. С. 1995, 66 с.) розгорнулася публікація циклу статей з історії підрозділів розвідки та контррозвідки національних державних формацій 1917–1920 рр.

У травні 1998 р. в Національній академії оборони України відбувся захист генералом В. Сідаком дисертації на здобуття наукового ступеня доктора історичних наук, присвяченої творенню та діяльності національних спецслужб в історичному контексті боротьби за державність України (1917–1921 рр.) (Сідак, В. С. 1998, 441 с.). Запамяталася обстановка піднесення, в якій відбувався захист, високі оцінки новаторства й змісту дисертації, які лунали з вуст знаних істориків, правознавців, воєначальників, державних діячів.

Незабаром побачила світ найбільш відома і популярна монографія В.Сідака — «Національні спецслужби в боротьбі за державність України (1917–1921 рр.)» (Сідак, В. С. 1998, 396 с.). Надалі проблематика досліджень вченого розширилася. Зокрема, вдалося заповнити ще одну прогалину в історіографії національних

спецслужб — спільно з істориком Т.Вронською дослідити діяльність структур розвідки та контррозвідки уряду УНР в еміграції (екзилі) у 1920–1930-х рр. (Сідак, В. С. & Вронська, Т.В. 2003, 240 с.).

З 2000 р. в НА СБУ, спільно із науковцями Інституту історії України та ГДА СБУ, розроблялася концепція та план-проспект багатотомної історії спецслужб в Україні, видання, яке б охопило період від Київської Русі до становлення органів безпеки України після 1991 р. (Веденєєв, Д. 2001, с. 61–63; Сідак, В. С. 2003, с. 81–93). 26 травня 2017 р. відбулася презентація перших двох томів багатотомного видання «Спеціальні служби України від найдавніших часів до сьогодення», присвячених діяльності вітчизняних спецслужб на теренах нашої держави у IX — середині XVII ст. та у 1917–1921 років. Другий із згаданих томів належав авторству професора В. Сідака (Сідак, В.С. 2017, 471 с.). Третім томом серії вчений у співавторстві видав працю про історію військової спецслужби ДЦ УНР у 1926–1936 рр. (Сідак, В.С., Вронська, Т.В. & Скрипник, О.В. 2018, 259 с.).

Показово, що одночасно із появою перших публікацій з історії національних спецслужб (Веденєєв, Д. 1993, с.17–22; Сідак, В. & Сирота, А. 1994, с. 36–40; Сідак, В. С. 1994, с. 38–42; Сідак, В. С. 1994, с. 24–28; Сідак, В. С. 1995, с. 281–290 та інші) ректор ІПК–Академії СБУ почав

впроваджувати у навчальний процес нову спеціальну дисципліну 1-а «Історія розвідки та контррозвідки в Україні», яку тоді викладала курсантам і слухачам кафедра суспільних дисциплін, з 1995 р. — кафедра історії та політології під орудою к.е.н., полковника А. Ярмоленка (1952–2001). Інтенсивно йшла розробка навчально-методичної документації та навчальної літератури, в чому помітну роль відіграв сам ректор (Сідак, В.С. 1994, 185 с.) та професор кафедри, к.і.н., полковник В.Тополенко (1948–2015) (Історія розвідки і контррозвідки в Україні. Методичні рекомендації. 1995, 26 с.; Тополенко, В.К. & Веденєєв, Д.В.1996, 34 с.; Тополенко, В., 2004, 60 с.; Тополенко, В. К. 2009, 242 с.). Він же впровадив оригінальний спецкурс із висвітлення впливу історичних особливостей історичного розвитку на суспільно-політичну й оперативну обстановку в Україні (Тополенко, В. К. 1993, 127 с.).

Курс «Історії розвідки та контррозвідки в Україні» згодом стали викладати і цивільним студентам Інституту захисту інформації (ІЗІ) НА СБУ. Про зміст дисципліни можна судити, наприклад, за навчальною програмою (Робоча навчальна програма. 2008, 18 с.), яка включала такі теми:

1. Зародження розвідувальної та контррозвідувальної діяльності у Давньому світі та за доби Середньовіччя;

2. Розвідувальна та контррозвідувальна діяльність періоду Давньої Русі;

3. Розвідувальна та контррозвідувальна діяльність запорозького козацтва та Козацько-гетьманської держави XVI–XVIII ст.;

4. Органи розвідки, контррозвідки й таємної поліції Російської та Австро-Угорської імперій в Україні. XIX ст. – 1917 р.;

5. Першопочатки розвідувальної та контррозвідувальної діяльності за доби Центральної Ради (1917–1918 рр.);

6. Структури розвідки та контррозвідки Української Держави гетьмана П.Скоропадського (1918 р.);

7. Особливості творення та діяльності спеціальних служб Української Народної Республіки періоду Директорії (1918–1920 рр.);

8. Спеціальні служби Західно-Української Народної Республіки (1918–1920 рр.);

9. Організація розвідувального й контррозвідувального забезпечення повстанського руху на захист української державності (1918 – початок 1920-х рр.);

10. Становлення та оперативна діяльність органів Всеукраїнської надзвичайної комісії (1918–1922 рр.);

11. Структура та діяльність органів державної безпеки в УРСР в процесі становлення тоталітарного режиму (1922–1941 рр.);

12. Провідні напрями оперативної та бойової діяльності радянських ор-

ганів державної безпеки в Україні під час Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років;

13. Розвідувальна й контррозвідувальна діяльність українського національно-визвольного руху у 1920–1950-х рр.;

14. Особливості діяльності радянських органів державної безпеки в Україні у 1946–1953 рр.;

15. Радянські органи державної безпеки в Україні в період міжблокового протистояння у світі (1953–1991 рр.);

16. Організаційно-правові основи діяльності органів державної безпеки в Україні у 1991–2000-х рр.

Під орудою ректора розгортаються кафедральні й міжвідомчі наукові дослідження в царині минулого спецслужб України. Зокрема, аспірантами й здобувачами НА СБУ готуються й захищаються профільні дисертації: полковником В.Биховим (1959–2012) — з історії військової контррозвідки (ВКР) в Україні 1941–1945 рр. (Быхов, В. Л. 1999, 215 с.), полковником В. Пилипчуком⁵ з історії ВКР України 1917–1921 рр. (Пилипчук, В. Г., 2001, 16 с.; Пилипчук В.Г., 2002, 170 с.), докторантом,

⁵ Згодом — знаний вчений-безпекознавець, д.ю.н., професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України. У 2004–2009 рр. — директор Наукового координаційного центру «Інститут оперативної діяльності та державної безпеки» СБУ, з 2010 р. — директор НДІ інформатики і права Національної академії правових наук України.

полковником В.Козенюком⁶ (1949–2021) — щодо оперативного досвіду радянських спецслужб у 1921–1939 рр. (Козенюк В. О. 2004, 38 с.) тощо.

Ректор докладав зусиль (долаючи і нерозуміння, і суб'єктивні підходи) до створення спеціалізованої кафедри з історії розвідки та контррозвідки в Україні. Першим, компромісним, етапом стало створення загальноакадемічної спецакадемії теорії та історії оперативного мистецтва (СК ТІОМ). Передбачалося, що кафедра зосередиться на вивченні та викладанні історичної й теоретичної спадщини спецслужб в Україні, закономірностей оперативного мистецтва органів державної безпеки. Генерал-лейтенант В.Сідак був керівником кафедри до осені 2003 р. У 2003–2006 рр. за роботу кафедри відповідав заступник керівника СК ТІОМ В. Тополенко.

Зі створенням загальноакадемічної спецакадемії оперативного мистецтва та історії спецслужб (СК-6) у 2006 – жовтні 2010 рр. завідувачем працював Д.Веденєєв. У 2008 р. було затверджено Програму «Обрій» — перспективних профільних наукових досліджень з проблем оперативного мистецтва та історії національних спецслужб. Своєрідним підсумком студіювання історії спецслужб Укра-

⁶ Начальник наукового підрозділу НА СБУ, згодом — заступник директора Наукового координаційного центру «Інститут оперативної діяльності та державної безпеки» СБУ.

їни та адаптації отриманих знань до професійної підготовки співробітників СБУ став вихід за участю професора В. Сідака у 2010 р. академічного курсу лекцій «Історія розвідки та контррозвідки в Україні (Веденєєв Д., Пилипчук В.Г., Сідак В.С. & Тополенко В.К. 2010, Ч. 1. 214 с.; Ч. 2. 254 с.). 26 серпня 2010 р. створили загальноакадемічну спецакадему історії національних спецслужб. У 2011–2013 рр. кафедрою завідувала С.Ляковська (згодом — д.і.н., директор Галузевого державного архіву СБУ). Після реструктуризації й ліквідації СК-6, історію спецслужб і донині викладає кафедра теорії та історії держави і права НА СБУ, де працюють активні дослідники минулого розвідки й контррозвідки України — д.ю.н., полковник В. Окіпнюк, д.і.н. В. Даниленко, д.і.н. С. Ляковська.

Цілеспрямовано велася археографічна робота, документальні матеріали впроваджувалися у викладання СД 1-а (Яценко, В.А., & Щуровський, А.М. 1996, с. 91–98; Ярмоленко, А.І. & Веденєєв, Д.В. 1997, с. 153–157). Під керівництвом ректора науковці НА СБУ СБ України підготували низку збірників документів з історії національних спецслужб доби Української революції 1917–1921 років (Сідак, В.С. (ред.), Веденєєв, Д.В. & Стаднік, О.А. (упоряд.). 1995, 167 с.; Сідак, В.С. (ред.), Веденєєв, Д.В. & Стаднік, О.А. (упоряд.). 1996, 182 с.; Сідак, В.С. (ред.), Веденєєв, Д.В. &

Стаднік, О.А. (упоряд.). 1999, 74 с.; Сідак, В.С. (ред.), Козенюк, В.О. & Вівчарик, М.М. (упоряд.). 2000, 213 с.; Сідак, В.С., Гуз, А.М. (ред.). & Вівчарик, М.М. (упоряд.). 2002, 162 с.). З 1999 р. силами Галузевого державного архіву та Національної академії СБУ почалася реалізація затвердженої керівництвом Служби дослідницької програми «Науково-практичне використання документальної спадщини спецслужб України».

Ректор чудово розумів, що інтереси забезпечення безпеки Української держави поставили на порядок денний завдання професійної підготовки та патріотичного виховання нової генерації співробітників правоохоронного органу спеціального призначення. З цією метою, зокрема, було розроблено концепцію та нову структуру експозиції Музею історії спеціальних служб України НА СБУ (урочисто відкритий 1 вересня 2000 р.). Зміст експозиції без змістовно-хронологічних «купюр» розкривав минуле органів розвідки та контррозвідки різних історичних форм державності та національно-визвольних рухів в Україні, висвітлював історію становлення та повсякденне життя відомчого спеціального закладу освіти. Значних зусиль до розвитку музею доклав экс-начальник заочного факультету НА СБУ, співробітник СК-6, полковник у відставці В. Букін (1939–2021). Музей був і навчальною лабораторією з СД 1-а.

Після звільнення (2003 р.) з посади ректора, В. Сідак створив та очолив в структурі академії Інститут захисту інформації з обмеженим доступом (в статусі проректора академії). З 2006 р. організував та очолював Навчально-науковий інститут менеджменту безпеки Університету економіки і права «КРОК». Працював проректором з наукової роботи цього відомого навчального закладу, згодом і до відходу у Вічність 5 грудня 2019 р. — радником ректора з наукової роботи, очолював там спецраду із захисту дисертацій.

Висновки. В історію організацій та розвитку військово-історичної та спеціальної науки пострадянської України Володимир Степанович Сідак увійшов як фундатор вищого спеціального закладу освіти органів безпеки. засновник й продуктивний учасник вітчизняної наукової школи із дослідження історії розвідки та контррозвідки в Україні від давнини до сьогодення. Якщо згадати колосальний обсяг науково-педагогічного, адміністративного, організаційного, логістичного навантаження, яке випало на ректора нового спеціального ЗВО, стає зрозумілим звитяга цієї людини, непереборне бажання сказати своє слово у науці, збагатити національну спецслужбу знаннями про їх історичних попередників.

У рамках наукової школи з історії спецслужб України В. Сідаком на основі солідного масиву не відомих широкому загалу документів запо-

чатковано й розвинуто дослідження з історії структур розвідки й контррозвідки державних утворень доби Української революції 1917–1921 рр., ДЦ УНР в екзилі. Він здійснив відчутний внесок у формування методології й методики студіювання історії спецслужб, котра синтезує підходи військово-історичної, історико-правової, управлінської, спеціальної наук. Діяльність вченого дала солідний поштовх археографії проблеми, підготовці капітальних наукових праць з історії вітчизняної розвідки та контррозвідки.

Особиста наукова праця були невід’ємна від творення В. Сідаком відомчого спеціального закладу освіти, спеціальної навчальної дисципліни з історії діяльності та оперативного мистецтва спецслужб в Україні, фундації спеціалізованих навчальних підрозділів з її викладання, підготовки науково-педагогічних кадрів у цій царині, розгортання музейної та патріотико-виховної роботи.

Перу Володимира Степановича належать, також, монографічні, навчальні роботи і з проблем теорії національної безпеки, інформаційної безпеки, професійної педагогіки, економічної безпеки (див. бібліографію: Назавжди в серці. 2020, с. 216–231). Трудова звитяга та наукові здобутки відзначені орденами «За заслуги» II та III ст., званням Заслуженого діяча науки і техніки України (2001 р.). Його обрано членом-кореспондентом Національної

академії педагогічних наук України (2003 р.). Меморіальну дошку вченому встановлено на будинку Університету «КРОК», з 2020 р. там

відбувається конкурс наукових робіт студентів імені В. С. Сідака з тематики «Національна безпека України».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Быхов, В. Л. (1999). *Военная контрразведка в действующей советской армии в Украине периода 1941–1945 годов* (дис. ... канд. ист. наук: спец. 21.00.04 — Забезпечення державної безпеки України). Київ, 215 с.

Вакуленко, Н. К. (1991). *Как это было. Взгляд участника событий изнутри и со стороны*. Фонд музею історії спеціальних служб України НА СБ України. Рукопис. Реєстр. № 01745, 48 арк.

Веденєєв, Д. (1993). З історії розвідки і військової дипломатії України. *Розбудова держави*. № 9, с. 17–22.

Веденєєв, Д. В. & Ярмоленко, А. І. (1998). Місце історичних знань у патріотичному й професійному вихованні оперативних працівників СБ України. *Виховна робота в Службі безпеки України: зміст, форми та методи. Збірник науково-практичних матеріалів*. Київ: Видавництво Академії СБ України, с. 35–43.

Веденєєв, Д. (2001). Час настав... (роздуми історика). *Вісник СБ України*. № 1, с. 61–63.

Веденєєв, Д. В. & Букін, В. П. (2003). *Спеціальні служби в історії Української держави. Навчально-методичний посібник*. Київ: Видавництво НА Служби безпеки України, 60 с.

Веденєєв, Д. В., Гордієнко, С. Г., Штоквіш, О. А. & Щербина, Л. І. (2006). *Наукова діяльність та її інтеграція в оперативно-службову діяльність СБ України. Науково-практичний посібник*. К.: Видавництво Національної академії СБ України, 96 с.

Веденєєв, Д. В., Пилипчук, В. Г., Сідак, В. С. & Тополенко, В. К. (2010). *Історія розвідки та контррозвідки в Україні. Курс лекцій*. Київ: Науково-видавничий відділ Національної академії СБУ, ч. 1, 214 с.; ч. 2, 254 с.

Веденєєв, Д. В., Скулиш, Є. Д. & Чугаєвський, В. А. (2011). Становлення вищого навчального закладу національної спецслужби. До 20-ї річниці від дня створення. *Науковий вісник Національної академії СБУ*. № 39, с. 231–239.

Веденєєв, Д. В. (2012). Сідак Володимир Степанович. *Енциклопедія історії України*. Київ: Наукова думка, т. 9, с. 572–573.

Веденєєв, Д. В. (2018). Науково-педагогічна діяльність з підготовки кадрів органів держбезпеки в Українській РСР (1945–1991 рр.). *Четверті Череванівські наукові читання: зб. наук. ст. за матеріалами Всеукраїнської наукової конференції (з міжнародною участю) (до 100-річчя з часу створення історико-філологічного факультету в Полтаві)*, 25–26 жовтня 2018 року. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, с. 159–170.

Веденєєв, Д. В. (2020). Генерал В. Сідак як фундатор наукової школи з історії спецслужб України. *Українське військо: сучасність та історична ретроспектива. Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції 27 листопада 2020 р.* Київ: НУОУ імені Івана Черняхівського, с. 162–163.

Капелюшний, В. П. (2003). *Здобута і втрачена незалежність : Історіографічний нарис української державності доби національно-визвольних змагань (1917–1921 рр.)*. Київ: Оман, 607 с.

Козенюк, В. О. (2004). *Оперативний досвід радянських спецслужб: забезпечення державної безпеки СРСР в міжвоєнний період (1921–1939 рр.)* (автореф. дис. ... доктора юр. наук : спец. 21. 07. 01 — Забезпечення державної безпеки). Київ, 38 с.

Крикун, С. И. & Чепульченко, А. М. (1977). Наше учебное заведение. *Сборник Высших курсов КГБ СССР* (г. Киев). № 1, с. 38–51.

Кузня кадрів вітчизняних спецслужб. (2002). Київ: РВВ НА СБУ, 47 с.

Лісов, О. С. (2017). *Новітня вітчизняна історіографія створення та діяльності розвідки і контррозвідки України у 1917–1991 роках* (автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 20.02.22 — Військова історія). Київ, 20 с.

Лісов, О. С. (2016). Новітня вітчизняна історіографія створення та діяльності української розвідки та контррозвідки у 1917–1920 рр. *Воєнно-історичний вісник*. № 1, с. 58–64.

Перестройка чекистского образования — качественно новый этап в подготовке и повышении квалификации чекистских кадров органов и войск КГБ СССР в современных условиях. (1990). *Сборник Высших курсов КГБ СССР (г. Киев)*. № 21, 68 с.

Пилипчук, В. Г. (2001). *Становлення контррозвідки органів державної безпеки у Збройних Силах України (1917–1922 рр.)* (автореф. дис. ... канд. юр. наук : спец. 21.07.01 — Забезпечення державної безпеки). Київ, 16 с.

Пилипчук, В. Г. (2002). *Військова контррозвідка: організаційно-правове забезпечення її становлення в УСРР (1917–1922 рр.): Монографія*. Київ: НА СБУ, 170 с.

Робоча навчальна програма з дисципліни «Історія розвідки та контррозвідки в Україні» для потоку підготовки фахівців за напрямом 16.02 — Національна безпека, спеціальністю 7.160203 — Організація захисту інформації з обмеженим доступом. (2008). Київ: НА СБУ, 18 с.

Сідак, В. С. (1993). До проблеми становлення Інституту підготовки кадрів Служби безпеки України. *Науковий вісник Інституту підготовки кадрів СБ України*. № 1, с. 8–18.

Сідак, В. С. & Козенюк, В. О. (1993). Концепція дослідження проблеми історії розвідки України. *Науковий вісник Інституту підготовки кадрів СБ України*. № 1, с. 141–149.

Сідак, В. & Сирота, А. (1994). Так зароджувалися спецслужби. *Військо України*. № 1, с. 36–40.

Сідак, В. (1994). До історії військового аташату Директорії часів УНР. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД*. № 1, с. 38–42.

Сідак, В. С. (1994). На варті військової таємниці. *Розбудова держави*. № 1, с. 24–28.

Сідак, В. С. & Степанков, В. С. (1995). *З історії української розвідки та контррозвідки: нариси*. Київ: Інститут СБ України, 201 с.

Сідак, В. С. (ред.), Веденеев, Д. В. & Стаднік, О. А. (упоряд.). (1995). *Розвідка і контррозвідка України. 1917–1921 рр. Зб. документів і матеріалів*. Київ: Ін-т підготовки кадрів СБ України, 167 с.

Сідак, В. С. (1995). *Контррозвідка останнього гетьмана: нарис*. Київ: ПІК СБ України, 50 с.

Сідак, В. С. (1995). *Повстансько-Партизанський Штаб Державного Центру УНР в еміграції (1921 р.): нарис*. Київ: Інститут СБ України, 66 с.

Сідак, В. С. (1995). «Очі і вуха» Армії УНР. Деякі фрагменти про створення і діяльність військової розвідки Директорії УНР. *З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ*. № 1–2, с. 281–290.

Сідак, В. С. (ред.), Веденеев, Д. В. & Стаднік, О. А. (упоряд.). (1996). *З історії розвідки та контррозвідки України. 1918–1919. Зб. документів і матеріалів*. Київ: Ін-т підготовки кадрів СБ України, 182 с.

Сідак, В. С. (1998). *Національні спецслужби в боротьбі за державність України (1917–1921 рр.)* (дис. ... доктора істор. наук: спец. 21.00.04 — Забезпечення державної безпеки України). Київ, 441 с.

Сідак, В. С. (1998). *Національні спецслужби в боротьбі за державність України (1917–1921 рр.): монографія*. Київ: Вид-во Академії СБ України, 396 с.

Сідак, В. С. (ред.), Веденеев, Д. В. & Стаднік, О. А. (упоряд.). (1999). *З історії розвідки та контррозвідки України. 1918–1919. Зб. документів і матеріалів*. Київ: НА СБУ, 74 с.

Сідак, В. С. (ред.), Козенюк, В. О. & Вівчарик, М. М. (упоряд.). (2000). *«Закордон» в системі спецслужб радянської України: зб. док.* Київ: НА СБУ, 213 с.

Сідак, В. С. (ред.), Козенюк, В. О. & Вівчарик, М. М. (упоряд.). (2002). *Спецслужби України в роки війни і післявоєнний період: зб. документів*. Київ: Вид-во НА СБУ, 162 с.

Сідак, В. С. & Вронська, Т. В. (2003). *Спецслужба держави без території: люди, події, факти: військова розвідка та контррозвідка ДЦ УНР в екзилі 1926–1936 рр.* Київ: Темпора, 240 с.

Сідак, В. С. (2003). Професіонал спецслужби має добре знати її історію. До питання про підготовку наукового видання «Спеціальні служби в історії України. Нариси». *Вісник СБ України*, № 1, с. 81–93.

Сідак, В. С. (2017). *Українські спецслужби доби національно-визвольних змагань 1917–1921 рр.* Київ: Прометей, 471 с.

Сідак, В. С., Вронська, Т. В. & Скрипник, О. В. (2018). *Спецслужба Військового міністерства Державного Центру УНР в екзилі (1926–1936 рр.)*. Київ: Прометей. 259 с.

Скулиш, Є. Д. & Веденеев, Д. В. (2011). Діяльність навчальних закладів органів державної безпеки СРСР у м. Києві (1954–1991 рр.). *Науковий вісник Національної академії СБУ*. № 37, с. 220–229.

Смолій, В. А. (2003). Сідак Володимир Степанович. *Українські історики ХХ століття: Біобібліографічний довідник*. Київ: Ін-т історії України НАН України. Вип. 2, ч. 1, с. 288–289.

Титаренко, В. & Стрельбицкий, Н. (1991). Комплектованию учебных заведений — неослабное внимание. *Сборник КГБ СССР*. № 154, с. 54–59.

Тополенко, В. К. (1993). *Особенности исторического развития Украины как фактор влияния на оперативную обстановку: Учебное пособие*. Київ: ИПК СБУ, 127 с.

Тополенко, В. К. (1993). До питання про вплив історичного чинника на оперативну обстановку. *Науковий вісник ІПК СБ України*. № 1, с. 43–50.

Тополенко, В. К. & Веденєєв, Д. В. (1996). *Особливості історичного розвитку України як фактор впливу на оперативну обстановку*. Методичні рекомендації для курсантів денної форми навчання, слухачів 1,5-річної та 5-місячної підготовки. Київ: Вид-во Академії СБУ, 34 с.

Тополенко, В. (2004). *Розвідка та контррозвідка в Україні за давньоруських часів та козацької доби: навч. посіб.* Київ: НА СБ України, 60 с.

Тополенко, В. К. (2009). *Історія розвідки та контррозвідки в Україні : навч. посіб.* Київ: Наук. -вид. відділ НА СБ України, 242 с.

Яроменко, А. І. & Веденєєв, Д. В. (1997). До питання про методіку відбору для публікації документів спеціальних служб України (1917–1921 рр.). *Науковий вісник Національної академії СБУ*. № 2, с. 153–157.

Ященко, В. А. & Щуровський, А. М. (1996). Проблема дотримання об'єктивності у роботі над документами з історії спецслужб України. *Науковий вісник Національної академії СБУ*. № 2, с. 91–98.

REFERENCES

Bykhov, V. L. (1999). *Voyennaya kontrrazvedka v deystvuyushchey sovetskoy armii v Ukraine perioda 1941–1945 godov* [Military counterintelligence in the active Soviet army in Ukraine in the period 1941–1945] (dis. ... kand. ist. nauk: spets. 21.00.04 — Zabezpechennya derzhavnoi bezpeki Ukraïni). Kiiiv, 215 s. [in Russian].

Vakulenko, N. K. (1991). *Kak eto bylo. Vzglyad uchastnika sobytii iznutri i so storony* [How it was. The view of the participant of events from the inside and from the side]. Fond muzeyu istorii spetsial'nikh sluzhnb Ukraïni NA SB Ukraïni. Rukopis. Reestr. № 01745, 48 ark. [in Russian].

Viedienieiev, D. (1993). Z istoriyi rozvidky i viys'kovoyi diplomatiyi Ukrayiny [From the history of intelligence and military diplomacy of Ukraine]. *Rozbudova derzhavy*. № 9, s. 17–22. [in Ukrainian].

Viedienieiev, D. V. & Yarmolenko, A. I. (1998). Mistse istorychnykh znan u patriotychnomu y profesiinomomu vykhovanni operatyvnykh pratsivnykiv SB Ukrainy [The place of historical knowledge in the patriotic and professional education of operatives of the Security Service of Ukraine]. *Vykhovna robota v Sluzhbi bezpeky Ukrainy: zmist, formy ta metody. Zbirnyk naukovopraktychnykh materialiv*. Kyiv: Vydavnytstvo Akademii SB Ukrainy, s. 35–43. [in Ukrainian].

Viedienieiev, D. (2001). Chas nastav... (rozdummy istoryka) [The time has come... (reflections of the historian)]. *Visnyk SB Ukrainy*. № 1, s. 61–63. [in Ukrainian].

Viedenieiev, D. V. & Bukin, V. P. (2003). *Spetsialni sluzhby v istorii Ukrainiskoi derzhavy. Navchalno-metodychnyi posibnyk* [Special services in the history of the Ukrainian state. Educational and methodological manual]. Kyiv: Vydavnytstvo NA Sluzhby bezpeky Ukrainy, 60 s. [in Ukrainian].

Viedenieiev, D. V., Hordiienko, S. H., Shtokvish, O. A. & Shcherbyna, L. I. (2006). *Naukova diialnist ta yii intehratsiia v operatyvno-sluzhbovu diialnist SB Ukrainy. Naukovo-praktychnyi posibnyk* [Scientific activity and its integration into operational and service activities of the Security Service of Ukraine. Scientific and practical manual]. K.: Vydavnytstvo Natsionalnoi akademii SB Ukrainy, 96 s. [in Ukrainian].

Viedenieiev, D. V., Pylypchuk, V. H., Sidak, V. S. & Topolenko, V. K. (2010). *Istoriia rozvidky ta kontrrozvidky v Ukraini. Kurs leksii* [History of intelligence and counterintelligence in Ukraine. Course of lectures]. Kyiv: Naukovo-vydavnychi viddil Natsionalnoi akademii SBU, ch. 1, 214 s.; ch. 2, 254 s. [in Ukrainian].

Viedenieiev, D. V., Skulysh, Ye. D. & Chuhaievskiy, V. A. (2011). Stanovlennia vyshchoho navchalnoho zakladu natsionalnoi spetssluzhby. Do 20-yi richnytsi vid dnia stvorennia [Formation of a higher educational institution of the national special service. To the 20th anniversary of the day of creation]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii SBU*. № 39, s. 231–239. [in Ukrainian].

Viedenieiev, D. V. (2012). Sidak Volodymyr Stepanovych [Sidak Volodymyr Stepanovych]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Kyiv: Naukova dumka, t. 9, s. 572–573. [in Ukrainian].

Viedenieiev, D. V. (2018). Naukovo-pedahohichna diialnist z pidhotovky kadriv orhaniv derzhbezpeky v Ukrainiskii RSR (1945–1991 rr.) [Scientific-pedagogical activities on the training of personnel of state security agencies in the Ukrainian SSR (1945–1991)]. *Chetverti Cherevanivski naukovi chytannia: zb. nauk. st. za materialamy Vseukrainskoi naukovoi konferentsii (z mizhnarodnoiu uchastiu) (do 100-richchia z chasu stvorennia istoriko-filolohichnoho fakultetu v Poltavi)*, 25–26 zhovtnia 2018 roku. Poltava: PNPU imeni V.H. Korolenka, s. 159–170. [in Ukrainian].

Viedenieiev, D. V. (2020). Heneral V.Sidak yak fundator naukovoi shkoly z istorii spetssluzhb Ukrainy [General V. Sidak as the founder of the scientific school on the history of the special services of Ukraine]. *Ukrainske viisko: suchasnist ta istorychna retrospektyva. Zbirnyk materialiv I Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 27 lystopada 2020 r.* Kyiv: NUOU imeni Ivana Cherniakhovskoho, s. 162–163. [in Ukrainian].

Kapeliushnyi, V. P. (2003). *Zdobuta i vtrachena nezalezhnist : Istoriohrafichni narys ukrainskoi derzhavnosti doby natsionalno-vyzvolnykh zmahan (1917–1921 rr.)* [Gained and lost independence: a historiographic essay of Ukrainian statehood during the era of national liberation struggles (1917–1921)]. Kyiv: Oman, 607 s. [in Ukrainian].

Kozeniuk, V. O. (2004). *Operatyvnyi dosvid radianskykh spetssluzhb: zabezpechennia derzhavnoi bezpeky SRSR v mizhvoiennyi period (1921–1939 rr.)* [Operational experience of the Soviet special services: ensuring the state security of the USSR in the interwar period (1921–1939)] (avtoref. dys. ... doktora yur. nauk: spets. 21. 07. 01 — Zabezpechennia derzhavnoi bezpeky). Kyiv, 38 s. [in Ukrainian].

Krikun, S. I. & Chepulchenko, A. M. (1977). Nashe uchebnoe zavedenie [Our educational institution]. *Sbornik Vysshih kursov KGB SSSR (g. Kiev)*. № 1, s. 38–51. [in Russian].

Kuznia kadriv vitchyznianykh spetssluzhb [Forge of personnel of domestic special services]. (2002). Kyiv: RVV NA SBU, 47 s. [in Ukrainian].

Lisov, O. S. (2017). *Novitnia vitchyzniiana istoriohrafia stvorennia ta diialnosti rozvidky i kontrozvidky Ukrainy u 1917–1991 rokakh* [The latest domestic historiography of the creation and activity of intelligence and counterintelligence of Ukraine in 1917–1991] (Extended abstract of Candidate's thesis: spets. 20.02.22 — viiskova istoriia). Kyiv, 20 s. [in Ukrainian].

Lisov, O. S. (2016). *Novitnia vitchyzniiana istoriohrafia stvorennia ta diialnosti ukraïnskoi rozvidky ta kontrozvidky u 1917–1920 rr.* [The latest domestic historiography of the creation and activity of Ukrainian intelligence and counterintelligence in 1917–1920]. *Voïenno-istorichnyi visnyk*. № 1, s. 58–64. [in Ukrainian].

Perestrojka chekistskogo obrazovaniya — kachestvenno novyj etap v podgotovke i povyshenii kvalifikacii chekistskikh kadrov organov i vojsk KGB SSSR v sovremennykh usloviyah [The restructuring of the Chekist education is a qualitatively new stage in the training and advanced training of the Chekist personnel of the bodies and troops of the KGB of the USSR in modern conditions]. (1990). *Sbornik Vysshih kursov KGB SSSR (g. Kiev)*. № 21, 68 s. [in Russian].

Pylypchuk, V. H. (2001). *Stanovlennia kontrozvidky orhaniv derzhavnoi bezpeky u Zbroinykh Sylakh Ukrainy (1917–1922 rr.)* [Formation of counter-intelligence agencies of state security in the Armed Forces of Ukraine (1917–1922)] (Extended abstract of Candidate's thesis): spets. 21.07.01 — Zabezpechennya derzhavnoi bezpeki Ukraïni. Kyiv, 16 s. [in Ukrainian].

Pylypchuk, V. H. (2002). *Viiskova kontrozvidka: orhanizatsiino-pravove zabezpechennia yii stanovlennia v USRR (1917–1922 rr.): monohrafia* [Military counterintelligence: organizational and legal support for its formation in the USSR (1917–1922): monograph]. Kyiv: NA SBU, 170 s. [in Ukrainian].

Robocha navchalna prohrama z dystsypliny “Istoriia rozvidky ta kontrozvidky v Ukraini” [Working study program in the discipline “History of intelligence and counterintelligence in Ukraine”] dlia potoku pidhotovky fakhivtsiv za napriamom 16.02 — Natsionalna bezpeka, spetsialnistiu 7.160203 — Orhanizatsiia zakhystu informatsii z obmezenym dostupom. (2008). Kyiv: NA SBU, 18 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (1993). Do problemy stanovlennia Instytutu pidhotovky kadriv Sluzhby bezpeky Ukrainy [To the problem of the formation of the Institute for the Training of Personnel of the Security Service of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Instytutu pidhotovky kadriv SB Ukrainy*. № 1, s. 8–18. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. & Kozeniuk, V. O. (1993). Kontsepsiia doslidzhennia problemy istorii rozvidky Ukrainy [The concept of the study of the problem of the history of intelligence of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Instytutu pidhotovky kadriv SB Ukrainy*. № 1, s. 141–149. [in Ukrainian].

Sidak, V. & Syrota, A. (1994). Tak zarodzhuvalysia spetssluzhby [This is how special services were born]. *Viisko Ukrainy*. № 1, s. 36–40. [in Ukrainian].

Sidak, V. (1994). Do istorii viiskovoho atashatu Dyrektorii chasiv UNR [To the history of the military attaché of the Directory of the times of the Ukrainian People's Republic]. *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD*. № 1, s. 38–42. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (1994). Na varti viiskovoi taiemnytsi [On guard of military secrets]. *Rozbudova derzhavy*. № 1, s. 24–28. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. & Stepankov, V. S. (1995). *Z istorii ukrainskoi rozvidky ta kontrrozvidky: narysy* [From the history of Ukrainian intelligence and counterintelligence: essays]. Kyiv: Instytut SB Ukrainy, 201 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (red.), Viedenieiev, D. V. & Stadnik, O. A. (uporiad.). (1995). *Rozvidka i kontrrozvidka Ukrainy. 1917–1921 rr. Zb. dokumentiv i materialiv* [Intelligence and counterintelligence of Ukraine. 1917–1921 Collection. documents and materials]. Kyiv: In-t pidhotovky kadriv SB Ukrainy, 167 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (1995). *Kontrrozvidka ostannoho hetmana: narys* [Counterintelligence of the last hetman: an essay]. Kyiv: IPK SB Ukrainy, 50 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (1995). *Povstansko-Partyzanskyi Shtab Derzhavnoho Tsentru UNR v emihratsii (1921 r.): Narys* [The Rebel-Partisan Headquarters of the State Center of the Ukrainian People's Republic in exile (1921): Essay]. Kyiv: Instytut SB Ukrainy, 66 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (1995). “Ochi i vukha” Armii UNR. Deiaki frahmenty pro stvorennia i diialnist viiskovoi rozvidky Dyrektorii UNR [“Eyes and ears” of the UNR Army. Some fragments about the creation and activity of military intelligence of the UNR Directory]. *Z arkhiviv VUChK–HPU–NKVD–KHB*. № 1–2, s. 281–290. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (red.), Viedenieiev, D. V. & Stadnik, O. A. (uporiad.). (1996). *Z istorii rozvidky ta kontrrozvidky Ukrainy. 1918–1919. Zb. dokumentiv i materialiv* [From the history of intelligence and counterintelligence of Ukraine. 1918–1919. Coll. documents and materials.]. Kyiv: In-t pidhotovky kadriv SB Ukrainy, 182 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (1998). *Natsionalni spetssluzhby v borotbi za derzhavnist Ukrainy (1917–1921 rr.)* [National special services in the struggle for Ukrainian statehood (1917–1921)]. (Doctoral thesis: spets. 21.00.04 — Zabezpechennya derzhavnoi bezpeki Ukraïni). Kyiv, 441 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (1998). *Natsionalni spetssluzhby v borotbi za derzhavnist Ukrainy (1917–1921 rr.): monohrafiia* [National special services in the struggle for Ukrainian statehood (1917–1921): monograph]. Kyiv: Vyd-vo Akademii SB Ukrainy, 396 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (red.), Viedenieiev, D. V. & Stadnik, O. A. (uporiad.). (1999). *Z istorii rozvidky ta kontrrozvidky Ukrainy. 1918–1919. Zb. dokumentiv i materialiv* [From the history of intelligence and counterintelligence of Ukraine. 1918–1919. Coll. documents and materials]. Kyiv: NA SBU, 74 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (red.), Kozeniuk, V. O. & Vivcharyk, M. M. (uporiad.). (2000). “Zakordon” v systemi spetssluzhb radianskoi Ukrainy: zb. dok. [“Zakordon” in the system of special services of Soviet Ukraine: coll. dock.]. Kyiv: NA SBU, 213 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (red.), Kozeniuk, V. O. & Vivcharyk, M. M. (uporiad.). (2002). *Spetssluzhby Ukrainy v roky viiny i pisliavoiennyi period: zb. dokumentiv* [Special services of Ukraine during the war years and the post-war period: collection. documents]. Kyiv: Vyd-vo NA SBU, 162 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. & Vronska, T. V. (2003). *Spetssluzhba derzhavy bez terytorii: liudy, podii, fakty: viiskova rozvidka ta kontrrozvidka DTs UNR v ekzylu 1926–1936 rr.* [Special service of the state without territory: people, events, facts: military intelligence and counter-intelligence of the UNR Central Committee in exile 1926–1936]. Kyiv: Tempora, 240 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (2003). Profesional spetssluzhby maie dobre znaty yii istoriiu. Do pytannia pro pidhotovku naukovoho vydannia “Spetsialni sluzhby v istorii Ukrainy. Narysy” [A special service professional should know its history well. Regarding the preparation of the scientific publication “Special services in the history of Ukraine. Essays”]. *Visnyk SB Ukrainy*, № 1, s. 81–93. [in Ukrainian].

Sidak, V. S. (2017). *Ukrainski spetssluzhby doby natsionalno-vyzvolnykh zmahan 1917–1921 rr.* [Ukrainian special services of the era of national liberation struggles 1917–1921]. Kyiv: Prometei, 471 s. [in Ukrainian].

Sidak, V. S., Vronska, T. V. & Skrypnyk, O. V. (2018). *Spetssluzhba Viiskovoho ministerstva Derzhavnogo Tsentru UNR v ekzylu (1926–1936 rr.)* [The Special Service of the Military Ministry of the State Center of the Ukrainian People’s Republic in exile (1926–1936)]. Kyiv: Prometei. 259 s. [in Ukrainian].

Skulysh, Ye. D. & Viedienieiev, D. V. (2011). Diialnist navchalnykh zakladiv orhaniv derzhavnoi bezpeky SRSR u m. Kyievi (1954–1991 rr.) [Activities of educational institutions of the state security bodies of the USSR in Kyiv (1954–1991)]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii SBU*. № 37, s. 220–229. [in Ukrainian].

Smolii, V. A. (2003). Sidak Volodymyr Stepanovych [Sidak Volodymyr Stepanovych]. *Ukrainski istoryky XX stolittia: Biobibliohrafichniy dovidnyk*. Kyiv: In-t istorii Ukrainy NAN Ukrainy. Vyp. 2, ch. 1, s. 288–289. [in Ukrainian].

Titarenko, V. & Strelbitskiy, N. (1991). Komplektovaniyu uchebnykh zavedenij — neoslabnoe vnimanie [The recruitment of educational institutions — unremitting attention]. *Sbornik KGB SSSR*. № 154, s. 54–59. [in Russian].

Topolenko, V. K. (1993). *Osobennosti istoricheskogo razvitiya Ukrainy kak faktor vliyaniya na operativnyuyu obstanovku : Uchebnoe posobie* [Features of the Historical Development of Ukraine as a Factor of Influence on the Operational Situation: Study Guide]. Kiiv: IPK SBU, 127 s. [in Russian].

Topolenko, V. K. (1993). Do pytannia pro vplyv istorychnoho chynnyka na operatyvnu obstanovku [Regarding the issue of the spillover of the historical factor on the operational situation]. *Naukovyi visnyk IPK SB Ukrainy*. № 1, s. 43–50. [in Ukrainian].

Topolenko, V. K. & Viedienieiev, D. V. (1996). *Osoblyvosti istorychnoho rozvytku Ukrainy yak faktor vplyvu na operatyvnu obstanovku* [Peculiarities of the historical development of Ukraine

as a factor influencing the operational situation]. *Metodychni rekomendatsii dlia kursantiv dennoi formy navchannia, slukhachiv 1,5-richnoi ta 5-misiachnoi pidhotovky*. Kyiv: Vyd-vo Akademii SBU, 34 s. [in Ukrainian].

Topolenko, V. (2004). *Rozvidka ta kontrrozvidka v Ukraini za davnoruskykh chasiv ta kozatskoi doby: navch. posib*. [Intelligence and counter-intelligence in Ukraine during the Old Russian times and the Cossack era: training. manual]. Kyiv: NA SB Ukrainy, 60 s. [in Ukrainian].

Topolenko, V. K. (2009). *Istoriia rozvidky ta kontrrozvidky v Ukraini : navch. posib*. [History of intelligence and counter-intelligence in Ukraine: education. manual]. Kyiv: Nauk.-vyd. viddil NA SB Ukrainy, 242 s. [in Ukrainian].

Yarmolenko, A. I. & Viedienieiev, D. V. (1997). Do pytannia pro metodyku vidboru dlia publikatsii dokumentiv spetsialnykh sluzhb Ukrainy (1917–1921 rr.) [To the question of the method of selection for publication of documents of the special services of Ukraine (1917–1921)]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii SBU*. № 2, s. 153–157. [in Ukrainian].

Yashchenko, V. A. & Shchurovskiy, A. M. (1996). Problema dotrymanna obiektyvnosti u roboti nad dokumentamy z istorii spetssluzhb Ukrainy [The problem of maintaining objectivity in the work on documents on the history of the special services of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii SBU*. № 2, s. 91–98. [in Ukrainian].

Dmytro Viedienieiev

*Doctor of Historical Sciences, Professor,
Leading Researcher of the scientific-research
centre of the military history,*

*The National Defence University of Ukraine
named after Ivan Cherniakhovskyi
(Kyiv, Ukraine)*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8929-9875>

**THE SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL AND ORGANIZATIONAL ACTIVITY
OF LIEUTENANT GENERAL V. SIDAK AIMED IN DEVELOPING
THE STUDY OF THE HISTORY OF SPECIAL SERVICES IN UKRAINE**

The scientific article presents the contribution of the Doctor of Historical Sciences, the Associate Member of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Lieutenant General Volodymyr Sidak (1938–2019), the founder and rector in 1992 — 2003 of the higher specialised educational institution — National Academy of the Security Service of Ukraine. The author, a former subordinate and

Professor Sidak student describes the main directions of his military-special and scientific-pedagogical activity.

It is characterised his input in the founding of the development of the history of intelligence and counterintelligence structures of the times of the state-building searches of the Ukrainian nation in 1917–1921, in the organisation of the formation of a scientific school for the study of the national special services past, archaeographic work for the publishing of its documental heritage, in the introduction of the teaching of the special subject about the history of the intelligence and counterintelligence in Ukraine in the system of the preparation of the operative units of Security Service of Ukraine. There is recalled about the common with the scientists from the Institute of the History of Ukraine of the National Academy of Sciences of Ukraine development of the conception of the multilanguage edition from the history of special services in Ukraine, which could cover the period from the Kievan Rus till the becoming of the Ukrainian security bodies after 1991. On the 26th of May 2017, there were presented two volumes of the multilanguage edition “The Ukrainian special services from the oldest times till the nowadays”.

The author overviews in which way the scientific-pedagogical activity led by General V.Sidak was institutionalized around the issues of the history of domestic special services, development of the popularisation of the knowledge about the past of special structures of the branch of security and defence of the different forms of state in Ukraine. There is told about the large-scale work of the warlord to set-up the professional preparation and patriotic upbringings of the new generation of the special purpose law enforcement agencies staff, of the museum work in the sphere of the history of intelligence and counterintelligence.

Key words: *military-historical science, historiography, intelligence, counter-intelligence, organization of the science, National Academy of the Security Service of Ukraine, V.Sidak.*